

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства
та природокористування

Навчально-науковий інститут агроекології та землеустрою

Кафедра водних біоресурсів

05-03-118М

М Е Т О Д И Ч Н І В К А З І В К И

до виконання практичних робіт та самостійних робіт
з навчальної дисципліни

**«Світове рибне господарство. Охорона та відтворення
гідробіоресурсів»** для здобувачів вищої освіти другого
(магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою
«Охорона, відтворення та раціональне використання
гідробіоресурсів» спеціальності 207 «Водні біоресурси та
аквакультура» денної та заочної форм навчання

Рекомендовано
науково-методичною радою
з якості ННІАЗ
Протокол №16 від 23.04.2024 р.

Рівне – 2024

Методичні вказівки до виконання практичних та самостійних робіт з навчальної дисципліни «Світове рибне господарство. Охорона та відтворення гідробіоресурсів» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою «Охорона, відтворення та раціональне використання гідробіоресурсів» спеціальності 207 «Водні біоресурси та аквакультура» денної та заочної форм навчання. / Полтавченко Т. В., Прищепа А. М. – Рівне : НУВГП, 2024. – 57 с.

Укладачі: Полтавченко Т. В., к.вет.н., доцент кафедри водних біоресурсів; Прищепа А. М., д.с.-г.н., професор кафедри екології, технології захисту навколишнього середовища та лісового господарства.

Відповідальний за випуск: Полтавченко Т. В., к.вет.н., завідувач кафедри водних біоресурсів.

Керівник групи забезпечення спеціальності
207 «Водні біоресурси та аквакультура» Сондак В. В.

AFISHE «Development of Aquaculture and Fisheries Education for Green Deal in Armenia and Ukraine: from Education to Ecology»
<https://www.afishe.eu/>

Матеріали опубліковані як частина проекту ЄС, який фінансується за підтримки Європейської комісії. Ця публікація відображає погляди авторів і Європейська комісія не може нести відповідальності за використання будь-якої інформації, що тут міститься.

© Т. В. Полтавченко,
А. М. Прищепа, 2024
© НУВГП, 2024

Зміст

Вступ.....	3
Практична робота № 1 Розподіл риболовних районів у всесвітньому океані.....	5
Практична робота № 2 Дослідження правового статусу морських областей та міжнародного співробітництва України у сфері охорони та стійкого використання природних ресурсів водних екосистем.....	9
Практична робота №3 Дослідження правового статусу морських просторів та міжнародного співробітництва України у сфері охорони та ефективного використання біоресурсів гідросфери.	21
Практична робота №4 Ознайомлення з формами міжнародного співробітництва у сфері морського рибальства. Аналіз вартості та ринків рибних продуктів, а також огляд ринкових тенденцій.....	32
Практична робота №5 Метода складання промислових прогнозів.....	37
Практична робота №6 Вивчення юридичних аспектів керівництва морськими рибальськими ресурсами. Систематизація міжнародного права морських зон.....	41
Практична робота №7 Тема: Ознайомлення з ключовими міжнародними рибногосподарськими організаціями у системі управління рибальством і дослідженням моря, їх завданнями і компетенцією.	50
Список рекомендованої літератури.....	57

Вступ

Світове рибне господарство. Охорона та відтворення гідробіоресурсів - це стан сучасного виробництва рибної продукції в країнах Світу та в Україні, уміння оцінювати перспективи рибної галузі в сучасних умовах з урахуванням тенденцій розвитку світового рибного ринку, наявних ресурсів нарощування виробництва продукції промислу та аквакультури.

Складовими світової рибної галузі є рибальство і аквакультура. При освоєнні навчального курсу «Світове рибне господарство. Охорона та відтворення гідробіоресурсів» студенти повинні отримати знання про біологічні ресурси рибпромислових регіонів Світового океану, про якісний і кількісний склад уловів, про інфраструктуру риболовецького флоту країн, що ведуть промисел у Світовому океані, навчитися визначати проблеми і оцінювати перспективи розвитку світового рибальства та аквакультури, оцінювати роль та ефективність державної політики у відношенні розвитку рибальства та рибництва в різних країнах Світу.

Практична робота № 1

Розподіл риболовних районів у всесвітньому океані.

Мета роботи: Дослідити зони рибальства в Світовому океані та регіональне поділ основних рибальських районів належно до аквакультурних територій.

Обладнання та матеріали: плакати, роздатковий матеріал, мультимедійний проектор, контурні карти, комп'ютерна програма Jamboard.

Теоретична частина.

Згідно з міжнародним правом, морські території поділяються на чотири основні частини: внутрішні морські води, територіальні води (територіальне море), виключна економічна зона держав та відкрите море. Права та обов'язки суден в цих зонах, а також у прилеглих і рибальських зонах, водах міжнародних проток та каналів, можуть відрізнятися. Основні промислові райони, визначені організацією ФАО, виступають умовними підрозділами, зокрема, для статистичних цілей. Однак, при визначенні кордонів цих районів враховуються інші чинники, такі як природні райони та зони океанів і морів, зони діяльності рибпромислових організацій, національні практики, державні кордони, географічні координати, біоресурси, умови довкілля та інші.

Головним логічним принципом при формуванні основних промислових районів ФАО є те, що райони, встановлені цією міжнародною організацією, повинні (наскільки це можливо) співпадати із зонами дії інших рибальських комісій. Такий підхід полегшує зіставлення даних та покращує можливість співпраці з питань статистики загалом.

У зв'язку з різноманітними історичними причинами райони Тихого океану спочатку, крім 87-го району (біоресурси південної частини Тихого океану), який збігається з зонами діяльності Комісії з регулювання промислу тунців у Південній частині Тихого океану та

постійної Комісії з рибальства у Південній частині Тихого океану, були менш чітко визначені, ніж у Атлантиці та Індійському океані.

Межі встановлених промислових районів час від часу змінюються з урахуванням нових вимог або завдань. Однак спроби здійснювати зміни у вже існуючому районуванні робляться якнайрідше. Перегляд меж ФАО здійснюється лише після консультацій з національними урядами та рибальськими організаціями, які займаються діяльністю в районі передбачуваних змін.

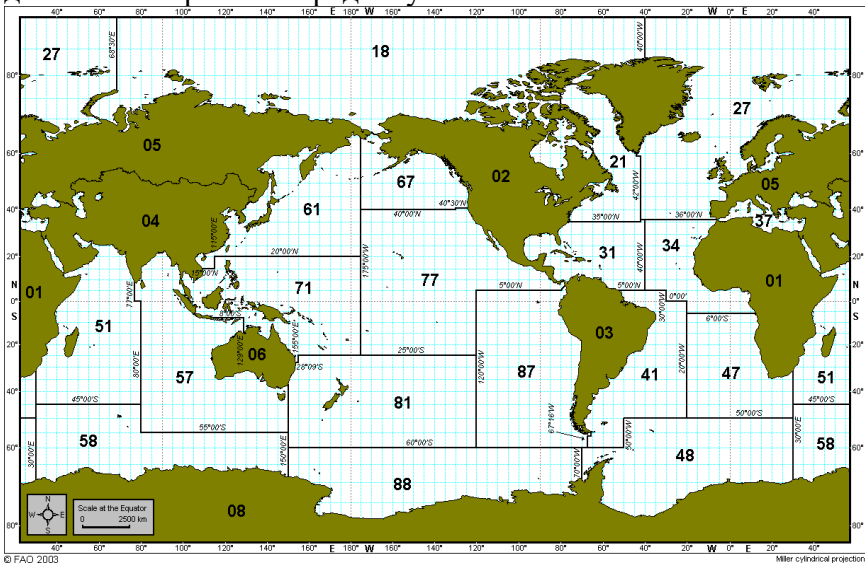

Рисунок 1 Карта сучасного рибпромислового районування ФАО

Основні принципи, якими керується ФАО при перегляді меж районів Світового океану, можна узагальнити так:

Зміни в поточній системі розглядаються лише у випадку, якщо є переконливі причини, які обґрунтовано підтверджені і проілюстровані відповідними документами.

Під час розгляду змін нарівні з перевагами враховуються і можливі незручності, які можуть виникнути внаслідок запропонованих змін.

Головними аргументами для необхідності змін є біологічні аспекти, але також враховується розподіл промислу, можливий вплив змін на існуючу динаміку статистичних даних та адміністративно-політичні аспекти.

Основні промислові райони, внутрішні та морські, визначаються за назвами та двозначними цифровими кодами.

Внутрішні;

1 – Африка – внутрішні води;

2 – Північна Америка – внутрішні води;

3 – Південна Америка – внутрішні води;

4 – Азія – внутрішні води;

5 – Європа – внутрішні води;

6 – Океанія – внутрішні води;

8 – Антарктика – внутрішні води. Морські:

18 – Арктика;

21 – Північно-Західна Атлантика;

27 – Північно-Східна Атлантика;

31 – Центрально-Західна Атлантика;

34 – Центрально-Східна

Атлантика;

37 - Середземне та Чорне моря;

41 – Південно-Західна Атлантика;

47 – Південно-Східна Атлантика;

48 – Антарктична частина Атлантики; 51 – Західна

частина

Індійського океану;

57 – Східна частина Індійського океану;

58 – Антарктична частина Індійського океану;

61 – Північно-Західна частина Тихого океану;

67 – Північно-Східна частина Тихого океану;

71- Центрально-Західна частина моря;

77 – Центрально-Східна

частина Тихого океану;

81 – Південно-Західна частина Тихого океану;

87 – Південно-Східна частина Тихого океану;

88 – Антарктична частина Тихого океану;

Рибпромисловий район 07 Після утворення нових незалежних держав статистика уловів

Вірменії, Азербайджану, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Таджикистану,

Туркменістану, Узбекистану з 1990 р. відноситься до промислового району

04 «Азія - внутрішні води», Дані про улови Білорусі, Естонії, Латвії, Литви

Молдова, Російської Федерації та України відносяться до промислового

району 05 «Європа – внутрішні води».

Завдання. На контурну карту, або у комп'ютерній програмі Jamboard нанести основні рибоводні промислові райони Світового океану та надати характеристики.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке сумарна щорічна рибопродукція Світового океану?

2. Що таке ресурсний потенціал Світового океану?

3. Охарактеризуйте склад світових уловів риб.

4. Охарактеризуйте склад світових уловів оселедцеподібних риб

5. Охарактеризуйте склад світових уловів тріскоподібних риб

6. Охарактеризуйте склад світових уловів моллюсків

7. Охарактеризуйте Арктичну біогеографічну область

8. Охарактеризуйте Бореально-Атлантичну біогеографічну область

9. Охарактеризуйте Бореально-Тихоокеанську біогеографічну область

10. Тропіко-Атлантичну біогеографічну область

11. Охарактеризуйте Тропіко-Індо-Тихоокеанічну біогеографічну область

12. Охарактеризуйте Нотально-Антарктичну (Субантарктичну) біогеографічну область

13. Охарактеризуйте Антарктичну біогеографічну область

Практична робота № 2

Дослідження правового статусу морських областей та міжнародного співробітництва України у сфері охорони та стійкого використання природних ресурсів водних екосистем.

Мета роботи: Дослідити юридичний статус морських територій та міжнародного співробітництва України у забезпеченні охорони та стійкого використання біоресурсів гідросфери.

Обладнання та матеріали: плакати, роздатковий матеріал, мультимедійний проектор, контурні карти, комп'ютерна програма Jamboard.

Теоретична частина.

Проблеми охорони Світового океану стали глобальними через його нерозділене природне середовище, що не знає державних кордонів. Завдяки системі течій і поверхневому стоку шкідливі речовини поширюються на великі площі та великі відстані від джерела забруднення. Тому міжнародне співробітництво у цій сфері набуває великого значення для всієї міжнародної спільноти.

Отже, охорона і раціональне використання ресурсів гідросфери вимагає тісного міжнародного співробітництва, ґрунтованого на спільній нормативній базі, зокрема на таких принципах міжнародного права:

- Охорона екологічної рівноваги, що визначає певні права і обов'язки держав.
- Держава своєю діяльністю не повинна шкодити морському середовищу інших держав.
- Неприпустимість забруднення вод відкритого моря в результаті будь-якого виду діяльності.
- Обов'язкове дотримання міжнародних стандартів усіма без винятку державами.
- Зобов'язання держав застосовувати заходи, спрямовані на поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища, що підтверджує Міжнародний

пакт про економічні, соціальні і культурні права, прийнятий у 1966 р.

- Забруднення Світового океану, яке змінює газовий склад атмосфери і тепловий баланс планети, розглядається як порушення екологічної безпеки планети. Масове застосування гербіцидів та дефоліантів призводить до отруєння суміжного морського середовища - так званого марециду. До марециду можна віднести також такі дії у мпрний час, як випробування ядерної зброї, захоронення радіоактивних відходів та отруйних речовин, скидання небезпечних промислових відходів. Ці дії заборонені міжнародним правом.

Найважливішу роль у координації міжнародної діяльності з охорони водних ресурсів планети відіграють міжнародні угоди (конвенції), які вже давно використовуються у міжнародному праві та практиці. Конвенція (від лат. conventio - договір, угода) - це вид міжнародних договорів, що встановлює взаємні права та обов'язки сторін. Конвенції поділяють на багатосторонні і двосторонні, загальні і галузеві, глобальні та регіональні. Приймаються вони міжнародними організаціями на конференціях.

Першою міжнародною угодою, яка встановила певні зобов'язання держав у галузі охорони Світового океану, була Лондонська конвенція з попередження забруднення моря нафтою 1954 р. з поправками 1962 р. Конвенція заборонила зливання нафти із суден, встановила заборонені зони, зобов'язала кожну державу, яка підписала конвенцію, застосувати необхідні заходи для обладнання окремих портів пристроями для приймання нафтових залишків. У 1969 р. до Лондонської конвенції внесли нові поправки, за якими було скасовано всі заборонені для зливання нафти зони, а замість них забороненою зоною оголошено увесь Світовий океан.

Усіма питаннями, пов'язаними з проблемами Світового океану, займається Міжнародна морська організація (ІМО - International Maritime Organization). Це міжнародна міжурядова організація, що має статус спеціалізованої агенції ООН. Заснована у 1958 р. з метою сприяння міжнародному співробітництву у сфері морських перевезень і морської торгівлі. Функціонувати розпочала з 1959 р. До 22 травня 1982 р. мала назву Міжурядова морська консультативна організація - ІМКО. Організація є форумом для обміну інформацією між урядами з технічних питань міжнародного торговельного судноплавства, сприяє гарантуванню безпеки на морі та уникненню забруднення моря морськими суднами. У межах ІМО було проведено багато конференцій, що завершилися укладенням конвенцій з різних аспектів морського судноплавства. Міжнародна морська організація прийняла велику кількість рекомендацій, кодексів, керівництв, настанов, резолюцій.

Членами ІМО є більше ніж 190 держав, у тому числі й Україна. ІМО вирішує питання, пов'язані із забезпеченням співробітництва у судноплавстві й мореплаванні, розробкою рекомендацій і проектів конвенцій з морського права. Вищим органом ІМО є асамблея, що складається з усіх її членів і скликається раз на два роки. Секретаріат ІМО очолює генеральний секретар. Штаб-квартира організації розташована в Лондоні.

Після Лондонської конвенції 1954 р. першими міжнародноправовими документами у галузі морського права, які започаткували процес його кодифікації, були чотири конвенції 1958 р:

- Конвенція про територіальне море і прилеглу зону;
- Конвенція про континентальний шельф;
- Конвенція про відкрите море;
- Конвенція про рибальство й охорону живих ресурсів моря.

Вони були прийняті I Конференцією ООН з морського права, яка відбулася 1958 р. у Женеві (Швейцарія), і тому відомі також як Женевські конвенції 1958 р. їх прийняття мало важливе значення для уніфікації правового режиму Світового океану, прогресивного розвитку міжнародного морського права. Переважну більшість визначених у них правових норм включено до Конвенції ООН з морського права 1982 р. Женевські конвенції свідчать про те, що на той час нафта і радіоактивні матеріали вважалися не лише основними, а практично єдиними джерелами забруднення. У 60-ті роки такий вибірковий підхід був типовим для міжнародних правил про запобігання забрудненню моря.

У 1963 р. було підписано Московський договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі та під водою. Велике значення для попередження радіоактивного забруднення Світового океану мав Договір про заборону розміщення на дні океанів і морів та в їх надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення. Щодо радіоактивних матеріалів, то заходи з регулювання в основному стосувалися одного питання - обов'язку компенсувати збитки, спричинені ядерними інцидентами. Оскільки питання цивільної відповідальності не були закладені в цих угодах, то вони не містили матеріальних стандартів запобігання забрудненню. Проте були прийняті деякі заходи, спрямовані безпосередньо на боротьбу з радіоактивним забрудненням, наприклад, положення про перевезення радіоактивних речовин та експлуатацію суден з ядерними установками були включені у Конвенцію про охорону людського життя на морі (СОМСІ) 1960 р. (а пізніше і у Конвенцію СОЛАС 1974 р.). Ще раніше (у 1957 р.) окремі положення, які стосуються видалення радіоактивних відходів, були включені до Римського договору, яким було засноване Європейське співтовариство з атомної енергії (Євroatом).

Зважаючи на різке зростання обсягів морських перевезень нафти, які значно збільшили небезпеку забруднення, основним завданням стало запобігання викидам та боротьба із розливами нафти. Із самого початку своєї діяльності ІМКО взяла на себе організацію широкого міжнародного співробітництва для запобігання забрудненню із суден. ІМКО відіграла також головну роль у прийнятті у 1969 р. Міжнародної конвенції про втручання у відкритому морі на випадок аварій, які призводять до забруднення нафтою, і Міжнародної конвенції про цивільну відповідальність за збитки від забруднення нафтою.

Окрім угод глобального характеру, вживалися заходи щодо боротьби із забрудненням нафтою на регіональному рівні. Перші такі конвенції містили лише норми про співробітництво та моніторинг, взаємну допомогу при усуненні забруднення та про обмін інформацією з приводу інцидентів, пов'язаних із забрудненням. До таких актів належать, зокрема, угода про співробітництво у боротьбі із забрудненням нафтою вод Північного моря 1969 р. (Бонн).

Для 1970-х років був характерний перехід від прийняття часткових рішень до створення всеохопних правових режимів. Зміни характеризувалися орієнтацією на джерела забруднення, тобто замість регулювання забруднення, викликаного лише певними видами речовин, вжиті заходи стосувалися конкретного джерела забруднення в цілому. Першим об'єктом, на який був запланований такий підхід, стало захоронення відходів у морі (демпінг).

У 1972 р. низкою західноєвропейських держав підписана Конвенція про запобігання забрудненню моря шляхом захоронення відходів із суден та літальних апаратів (Осло). Дія Конвенції поширювалася на Північне море, північно-східну частину Атлантичного океану та

частини Північного Льодовитого океану, які межують з нею. Через дев'ять місяців з'явився "двійник", який мав уже глобальний характер, - Конвенція про запобігання забрудненню Світового океану викидами відходів та інших матеріалів, прийнята в Лондоні у 1972 р. на міжурядовій конференції представниками 80 держав (набула чинності у 1975 р"). Вона містить так званий "чорний" перелік речовин, повністю заборонених до скидання: хлороганічні сполуки, ртуть і кадмій та їх сполуки, нафта і нафтопродукти, речовини для ведення хімічної та біологічної війн. А також регламентує; а) заборону скидів надзвичайно небезпечних речовин, включаючи радіоактивні; б) скидання ряду речовин лише за попереднім спеціальним дозволом; в) скидання менш небезпечних речовин з дозволу національних органів влади.

Щодо забруднення із суден, то відповідний крок був зроблений у 1973 р., коли була прийнята Міжнародна Конвенція про запобігання забрудненню з кораблів. Звичайно, Конвенція 1973 р. не забезпечувала повне досягнення поставленої мети, але стала значним кроком у напрямку виконання зобов'язань, оскільки детально визначила стандарти викидів для всіх типів суден, а також передбачила відповідні положення щодо конструкції та обладнання морських суден.

На регіональному рівні подальша регламентація забруднення була результатом укладення у 1974 р. Паризької Конвенції про запобігання забрудненню моря із джерел, розміщених на суші, дія якої поширюється на той же самий географічний регіон, що і дія Конвенції про захоронення відходів 1972 р., укладеної в Осло. Ця Конвенція, торкаючись в основному забруднення із суші, застосовується також певною мірою і до забруднення внаслідок діяльності на морському дні і захоронення відходів.

Останній крок до створення конвенційного режиму, який би охоплював будь-яке джерело забруднення моря, так само як і будь-який інший вид шкідливих речовин, вперше було зроблено балтійськими державами. Швидке забруднення вод Балтійського моря призвело до встановлення контактів між прибережними державами. У 1971 р. уряд Фінляндії висловив готовність прийняти конференцію з питань захисту навколишнього середовища Балтії. Ця пропозиція, розроблена згодом більш детально, була підтримана іншими прибережними державами, і у травні 1973 р. розпочалася підготовка до прийняття регіональної конвенції. Підготовча робота завершилася Дипломатичною конференцією, де було прийнято Конвенцію про захист морського середовища регіону Балтійського моря (Гельсінкі, 1974).

Конвенція застосовується до регіону Балтійського моря, який включає власне Балтійське море, Фінську затоку і вхід до Балтійського моря, та передбачає спеціальні заходи боротьби з кожним джерелом забруднення, яке впливає на середовище Балтії. За прикладом Балтійських держав незабаром пішли держави Середземного моря - уже в лютому 1976 р. на конференції 16 середземноморських держав у Барселоні була прийнята Конвенція про захист Середземного моря від забруднення, яка за багатьма параметрами нагадує гельсінську. Барселонська конвенція є істотною частиною Плану дій щодо Середземного моря, прийнятого у 1975 р. під егідою ЮНЕП.

Іншим успішним прикладом регіонального співробітництва було проведення у 1978 р. Кувейтської регіональної конференції повноважених представників із захисту і розвитку морського середовища та прибережних районів, яка прийняла низку документів щодо захисту району Перської затоки, якому загрожує значне

забруднення внаслідок видобутку нафти та її перевезення танкерами.

Отже, наприкінці 60-х і у 70-х роках ХХ ст. у надзвичайно короткі терміни розробляється і приймається, а згодом вступає в силу низка масштабних міжнародних угод у галузі охорони водних ресурсів планети. Проте універсальні угоди стосуються в основному лише забруднення морів із суден та наслідків захоронення відходів і не зачіпають одне з головних джерел забруднення морського середовища - забруднення із суші, а також внаслідок робіт на континентальному шельфі, із атмосфери тощо. Регіональні договори, хоча здебільшого регламентують забруднення моря із суден і в результаті захоронення відходів, містять окремі норми про запобігання забрудненню з інших джерел. Але вони поширюються лише на окремі морські регіони, які становлять незначну частину Світового океану. Картина захисту Світового океану за такими договорами має фрагментарний, мозаїчний характер, вирізняється відсутністю рис, які об'єднують спорадичні деталі.

Проте майже у той самий період (1973-1982 рр.) проходить робота III Конференції ООН з морського права, яка завершується створенням системи кодифікованих універсальних норм міжнародного морського права. Єдину систему норм, які повинні діяти у сфері захисту і збереження морського середовища, містить прийнята конференцією Конвенція ООН з морського права, яка ще має назву "Хартія морів". Ці норми у своїй сукупності регламентують запобігання забрудненню морського середовища із усіх можливих джерел, причому сфера їх дії не обмежена якими-небудь окремими географічними регіонами.

Робота над розробкою Конвенції розпочалася ще у 1973 р., коли Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй скликала Конференцію ООН з морського права. І

лише у 1982 р. у Монтего- Бей (Ямайка) була ухвалена Конвенція ООН з морського права. У 1994 р. була прийнята додаткова Угода про здійснення частини XI Конвенції. Конвенція і Угода набули чинності відповідно 16 листопада 1996 р. і 28 липня 1998 р. Нині Конвенція, що складається з 320 статей і закріплює правовий режим Світового океану в цілому, ратифікована 155 державами.

Конвенція визначила акваторії, які мають національну юрисдикцію, і ці держави несуть відповідальність перед міжнародною спільнотою за їхню охорону. Приблизно 45 % Океану оголошено загальним надбанням людства, тому будь-яка діяльність на цих акваторіях має здійснюватися під контролем Міжнародного органу з морської справи. Конвенції ООН з морського права підпорядковуються всі інші міжнародні угоди, прийняті як до, так і після її ухвалення. Це, зокрема, Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, підписана у Вашингтоні у 1973 р. та виправлена у Бонні 22 червня 1979 р., а також Угода про заборону комерційного видобування китів (1985 р.).

У 90-х роках ХХ ст. було підписано низку угод щодо спільного користування та охорони акваторій морів прилеглими країнами. Так, у 1992 р. була ухвалена Конвенція про захист Чорного моря від забруднення (Бухарестська конвенція). Вона є основним правовим документом, що визначає пріоритети і напрямки міжнародної природоохоронної діяльності у басейні Чорного моря. Активне співробітництво між шістьма країнами Чорноморського басейну (Болгарією, Грузією, Румунією, Російською Федерацією, Туреччиною та Україною) розпочалося саме після підписання цієї Конвенції. Для виконання її положень була створена Чорноморська комісія, постійний секретаріат якої розпочав роботу у 2000 р. Для країнучасниць ця Конвенція стала одним із перших міжнародних договорів

про захист навколишнього середовища з часу набуття ними незалежності.

У 1993 р. міністрами охорони довкілля шістьох чорноморських країн була підписана Одеська Міністерська Декларація, яка передбачає: заборону скидів радіоактивних матеріалів у Чорне море; контроль за забрудненням від судноплавства; комплекс заходів зі створення природоохоронних територій та збереження біорізноманіття; розробку планів реагування у надзвичайних ситуаціях; інвентаризацію джерел забруднення, створення системи моніторингу та впровадження програм моніторингу; запровадження експертизи всіх проектів на предмет їхнього впливу на довкілля; розвиток міжнародного співробітництва в регіоні з метою виконання положень Бухарестської конвенції.

Стратегічний план дій для відновлення та захисту Чорного моря (СПД, 1996) є важливим документом, спрямованим на посилення регіонального співробітництва. План містить пропозиції щодо зменшення надходження забруднення морського середовища з берегових джерел та внаслідок діяльності, пов'язаної із судноплавством. Чорноморська комісія надала СС офіційний статус спостерігача в межах Бухарестської конвенції. СПД передбачає основу для розширеного співробітництва, що включає:

- співробітництво між Чорноморською комісією і Міжнародною комісією із захисту річки Дунай (International Commission for the Protection of the Danube River (ICPDR));
- участь у роботі Цільової робочої групи Дунай
- Чорне море (Danube Black Sea Task Force (DABLAS));
- співробітництво з Європейським агентством із питань навколишнього природного середовища (European Environmental Agency (EEA));

- здійснення функцій координаційної групи для досягнення цілей Договору щодо збереження китових Чорного моря, Середземного моря і прилеглої території Атлантичного океану (Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediterranean Sea (ACCOBAM)); співробітництво з Гельсінською комісією (Helsinki Commission (HELCOM));

- співробітництво зі Спільним науково-дослідним центром СС (Joint Research Centre (JRC)) в Італії;

- співробітництво з Програмою ООН із захисту навколишнього середовища "Глобальний план дій" (United Nations Environment Programme "Global Programme of Action" (UNEP GPA)). Європейська комісія запропонувала амбіційну Морську стратегію задля більш ефективного захисту морського довкілля у Європі, за якої морські ресурси повинні використовуватись згідно з принципами збалансованого розвитку і з використанням екосистемного підходу. У Стратегії визнаються специфічний характер та відмінності європейських океанів і морів (від океанографічних та гідрологічних параметрів, фізичних та хімічних особливостей, загроз довкіллю, засобів їх подолання до економічних і соціальних умов у прибережних країнах). Тому необхідно впроваджувати відповідні заходи для цього морського регіону з властивими йому екологічними характеристиками. Велика увага приділяється співпраці з країнами, які не входять до Європейського Союзу, а також регіональними структурами, що займаються проблемами захисту морів та океанів. Кожна країна СС повинна буде розробити власну морську стратегію для своїх морських вод, враховуючи разом з цим наявні міжнародні офіційні угоди.

Отже, міжнародний правовий режим використання і охорони водних ресурсів планети базується на таких головних аспектах: регулювання рибальства та інших морських промислів; використання дна і надр океану за

межами шельфу можливе виключно в мирних цілях; проведення багатосторонніх наукових досліджень океану, а також атмосфери і Космосу з морських акваторій; тісний взаємозв'язок правового режиму повітряного простору над відповідними акваторіями з правовим режимом океану; дотримання правового режиму торговельного судноплавства і військового мореплавства.

Доступною для використання людиною є прісна вода, яку містять річки, озера і підземні води; саме ці джерела становлять всього 0,3 % об'єму гідросфери планети. У багатьох регіонах великі річки та озера розташовані на порівняно малоосвоєних територіях. Головним багатством Світового океану є біологічні ресурси - 160 тис. видів тварин і 10 тис. водоростей, чого цілком може вистачити, щоб прогодувати 30 млрд осіб. Це величезні харчові ресурси, які можуть бути невичерпними при правильному і дбайливому їх використанні.

Основним сировинним ресурсом Світового океану є морська вода, що містить 75 важливих хімічних елементів, запаси яких на суші неухильно виснажуються, тоді як в океанських водах їх утримується величезна кількість. Світовий океан багатий на мінеральні ресурси, а надра океану багаті покладами корисних копалин. Крім того, морська вода може бути використана для одержання прісної - нині винайдено багато промислових методів опріснення. До того ж, відкриті й донні джерела прісної води на континентальному шельфі.

Завдання. На контурну карту, або у комп'ютерній програмі Jamboard нанести місце розташування проблемних зон Світового океані, назвати організації які займаються вирішенням таких питань та надати характеристики.

Питання для самоконтролю

1. Які є принципи міжнародного права, що стосуються охорони і раціонального використання ресурсів гідросфери?
2. Які є види конвенцій? Коли була прийнята і як називалась перша конвенція у галузі охорони Світового океану?
3. Яка організація займається питаннями, пов'язаними з проблемами Світового океану? Які питання вирішує ІМО?
4. Коли було створено систему кодифікованих універсальних норм міжнародного морського права?
5. Що таке морська стратегія? Які конвенції та стратегії прийняті для вирішення проблем Чорного моря?
6. На чому базується міжнародний правовий режим використання і охорони водних ресурсів?

Практична робота №3

Дослідження правового статусу морських просторів та міжнародного співробітництва України у сфері охорони та ефективного використання біоресурсів гідросфери.

Мета роботи: ознайомитись з нормативною базою, принципами міжнародного права, які стосуються міжнародного співробітництва України по охороні біоресурсів гідросфери.

Обладнання та матеріали: плакати, роздатковий матеріал, мультимедійний проектор.

Теоретична частина:

Проблеми охорони Світового океану набули глобального значення для всіх держав внаслідок того, що морське середовище не розділене кордонами. Системою течій, через поверхневий стік, взаємозв'язок з атмосферою шкідливі речовини розповсюджуються на величезні площі і значні відстані від конкретного джерела забруднення. Саме тому міжнародне співробітництво у цій галузі має виключне значення для всього світового співтовариства. Отже, охорона і раціональне використання ресурсів гідросфери вимагає тісного міжнародного співробітництва, ґрунтованого на спільній

нормативній базі, зокрема на таких принципах міжнародного права:

- Охорона екологічної рівноваги, що визначає певні права і обов'язки держав.

- Держава своєю діяльністю не повинна шкодити морському середовищу інших держав.

- Неприпустимість забруднення вод відкритого моря в результаті будь-якого виду діяльності.

- Обов'язкове дотримання міжнародних стандартів усіма без винятку державами.

- Зобов'язання держав застосовувати заходи, спрямовані на поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища, що підтверджує Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, прийнятий у 1966 р.

- Забруднення Світового океану, яке змінює газовий склад атмосфери і тепловий баланс планети, розглядається як порушення екологічної безпеки планети.

Масове застосування гербіцидів та дефоліантів призводить до отруєння суміжного морського середовища - так званого марециду. До марециду можна віднести також такі дії у мирний час, як випробування ядерної зброї, захоронення радіоактивних відходів та отруйних речовин, скидання небезпечних промислових відходів. Ці дії заборонені міжнародним правом.

Найважливішу роль у координації міжнародної діяльності з охорони водних ресурсів планети відіграють міжнародні угоди (конвенції), які вже давно використовуються у міжнародному праві та практиці. Конвенція (від лат. conventio - договір, угода) - це вид міжнародних договорів, що встановлює взаємні права та обов'язки сторін. Конвенції поділяють на багатосторонні і двосторонні, загальні і галузеві, глобальні та регіональні. Приймаються вони міжнародними організаціями на конференціях,

Першою міжнародною угодою, яка встановила певні зобов'язання держав у галузі охорони Світового океану, була Лондонська конвенція з попередження забруднення моря нафтою 1954 р. з поправками 1962 р. Конвенція заборонила зливання нафти із суден, встановила заборонені зони, зобов'язала кожну державу, яка підписала конвенцію,

застосувати необхідні заходи для обладнання окремих портів пристроями для приймання нафтових залишків. У 1969 р. до Лондонської конвенції внесли нові поправки, за якими було скасовано всі заборонені для зливання нафти зони, а замість них забороненою зоною оголошено увесь Світовий океан.

Усіма питаннями, пов'язаними з проблемами Світового океану, займається Міжнародна морська організація (ІМО - International Maritime Organization). Це міжнародна міждержавна організація, що має статус спеціалізованої агенції ООН. Заснована у 1958 р. з метою сприяння міжнародному співробітництву у сфері морських перевезень і морської торгівлі. Функціонувати розпочала з 1959 р. До 22 травня 1982 р. мала назву Міждержавна морська консультативна організація - ІМКО. Організація є форумом для обміну інформацією між урядами з технічних питань міжнародного торговельного судноплавства, сприяє гарантуванню безпеки на морі та уникненню забруднення моря морськими суднами. У межах ІМО було проведено багато конференцій, що завершилися укладенням конвенцій з різних аспектів морського судноплавства. Міжнародна морська організація прийняла велику кількість рекомендацій, кодексів, керівництв, настанов, резолюцій.

Членами ІМО є більше ніж 190 держав, у тому числі й Україна. ІМО вирішує питання, пов'язані із забезпеченням співробітництва у судноплавстві й мореплаванні, розробкою рекомендацій і проектів конвенцій з морського права. Вищим органом ІМО є асамблея, що складається з усіх її членів і скликається раз на два роки. Секретаріат ІМО очолює генеральний секретар. Штаб-квартира організації розташована в Лондоні.

Після Лондонської конвенції 1954 р. першими міжнародно-правовими документами у галузі морського права, які започаткували процес його кодифікації, були чотири конвенції 1958 р.:

- Конвенція про територіальне море і прилеглу зону;
- Конвенція про континентальний шельф;
- Конвенція про відкрите море;
- Конвенція про рибальство й охорону живих ресурсів моря.

Вони були прийняті I Конференцією ООН з морського права, яка відбулася 1958 р. у Женеві (Швейцарія), і тому відомі також як Женевські конвенції 1958 р. їх прийняття мало важливе значення для уніфікації правового режиму Світового океану, прогресивного розвитку міжнародного морського права. Переважну більшість визначених у них правових норм включено до Конвенції ООН з морського права 1982 р. Женевські конвенції свідчать про те, що на той час нафта і радіоактивні матеріали вважалися не лише основними, а практично єдиними джерелами забруднення. У 60-ті роки такий вибірковий підхід був типовим для міжнародних правил про запобігання забрудненню моря.

У 1963 р. було підписано Московський договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі та під водою. Велике значення для попередження радіоактивного забруднення Світового океану мав Договір про заборону розміщення на дні океанів і морів та в їх надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення. Щодо радіоактивних матеріалів, то заходи з регулювання в основному стосувалися одного питання - обов'язку компенсувати збитки, спричинені ядерними інцидентами. Оскільки питання цивільної відповідальності не були закладені в цих угодах, то вони не містили матеріальних стандартів запобігання забрудненню. Проте були прийняті деякі заходи, спрямовані безпосередньо на боротьбу з радіоактивним забрудненням, наприклад, положення про перевезення радіоактивних речовин та експлуатацію суден з ядерними установками були включені у Конвенцію про охорону людського життя на морі (СОМСІ) 1960 р. (а пізніше і у Конвенцію СОЛАС 1974 р.). Ще раніше (у 1957 р.) окремі положення, які стосуються видалення радіоактивних відходів, були включені до Римського договору, яким було засноване Європейське співтовариство з атомної енергії (Євроатом).

Зважаючи на різке зростання обсягів морських перевезень нафти, які значно збільшили небезпеку забруднення, основним завданням стало запобігання викидам та боротьба із розливами нафти. Із самого початку своєї діяльності ІМКО взяла на себе організацію широкого міжнародного співробітництва для запобігання забрудненню із суден. ІМКО відіграла також

головну роль у прийнятті у 1969 р. Міжнародної конвенції про втручання у відкритому морі на випадок аварій, які призводять до забруднення нафтою, і Міжнародної конвенції про цивільну відповідальність за збитки від забруднення нафтою.

Окрім угод глобального характеру, вживалися заходи щодо боротьби із забрудненням нафтою на регіональному рівні. Перші такі конвенції містили лише норми про співробітництво та моніторинг, взаємну допомогу при усуненні забруднення та про обмін інформацією з приводу інцидентів, пов'язаних із забрудненням. До таких актів належать, зокрема, Угода про співробітництво у боротьбі із забрудненням нафтою вод Північного моря 1969 р. (Бонн).

Для 1970-х років був характерний перехід від прийняття часткових рішень до створення всеохопних правових режимів. Зміни характеризувалися орієнтацією на джерела забруднення, тобто замість регулювання забруднення, викликаного лише певними видами речовин, вжиті заходи стосувалися конкретного джерела забруднення в цілому. Першим об'єктом, на який був запланований такий підхід, стало захоронення відходів у морі (демпінг).

У 1972 р. низкою західноєвропейських держав підписана Конвенція про запобігання забрудненню моря шляхом захоронення відходів із суден та літальних апаратів (Осло). Дія Конвенції поширювалася на Північне море, північно-східну частину Атлантичного океану та частини Північного Льодовитого океану, які межують з нею. Через дев'ять місяців з'явився "двійник", який мав уже глобальний характер, - Конвенція про запобігання забрудненню Світового океану викидами відходів та інших матеріалів, прийнята в Лондоні у 1972 р. на міждержавній конференції представниками 80 держав (набула чинності у 1975 р"). Вона містить так званий "чорний" перелік речовин, повністю заборонених до скидання: хлороорганічні сполуки, ртуть і кадмій та їх сполуки, нафта і нафтопродукти, речовини для ведення хімічної та біологічної війн. А також регламентує; а) заборону скидів надзвичайно небезпечних речовин, включаючи радіоактивні; б) скидання ряду речовин лише за попереднім спеціальним дозволом; в)

скидання менш небезпечних речовин з дозволу національних органів влади.

Щодо забруднення із суден, то відповідний крок був зроблений у 1973 р., коли була прийнята Міжнародна Конвенція про запобігання забрудненню з кораблів. Звичайно, Конвенція 1973 р. не забезпечувала повне досягнення поставленої мети, але стала значним кроком у напрямку виконання зобов'язань, оскільки детально визначила стандарти викидів для всіх типів суден, а також передбачила відповідні положення щодо конструкції та обладнання морських суден.

На регіональному рівні подальша регламентація забруднення була результатом укладення у 1974 р. Паризької Конвенції про запобігання забрудненню моря із джерел, розміщених на суші, дія якої поширюється на той же самий географічний регіон, що і дія Конвенції про захоронення відходів 1972 р., укладеної в Осло. Ця Конвенція, торкаючись в основному забруднення із суші, застосовується також певною мірою і до забруднення внаслідок діяльності на морському дні і захоронення відходів.

Останній крок до створення конвенційного режиму, який би охоплював будь-яке джерело забруднення моря, так само як і будь-який інший вид шкідливих речовин, вперше було зроблено балтійськими державами. Швидке забруднення вод Балтійського моря призвело до встановлення контактів між прибережними державами. У 1971 р. уряд Фінляндії висловив готовність прийняти конференцію з питань захисту навколишнього середовища Балтії. Ця пропозиція, розроблена згодом більш детально, була підтримана іншими прибережними державами, і у травні 1973 р. розпочалася підготовка до прийняття регіональної конвенції. Підготовча робота завершилася Дипломатичною конференцією, де було прийнято Конвенцію про захист морського середовища регіону Балтійського моря (Гельсінкі, 1974).

Конвенція застосовується до регіону Балтійського моря, який включає власне Балтійське море, Фінську затоку і вхід до Балтійського моря, та передбачає спеціальні заходи боротьби з кожним джерелом забруднення, яке впливає на середовище Балтії. За прикладом Балтійських держав незабаром пішли держави Середземного моря - уже в лютому 1976 р. на

конференції 16 середземноморських держав у Барселоні була прийнята Конвенція про захист Середземного моря від забруднення, яка за багатьма параметрами нагадує гельсінську. Барселонська конвенція є істотною частиною Плану дій щодо Середземного моря, прийнятого у 1975 р. під егідою ЮНЕП.

Іншим успішним прикладом регіонального співробітництва було проведення у 1978 р. Кувейтської регіональної конференції повноважених представників із захисту і розвитку морського середовища та прибережних районів, яка прийняла низку документів щодо захисту району Перської затоки, якому загрожує значне забруднення внаслідок видобутку нафти та її перевезення танкерами.

Отже, наприкінці 60-х і у 70-х роках ХХ ст. у надзвичайно короткі терміни розробляється і приймається, а згодом вступає в силу низка масштабних міжнародних угод у галузі охорони водних ресурсів планети. Проте універсальні угоди стосуються в основному лише забруднення морів із суден та наслідків захоронення відходів і не зачіпають одне з головних джерел забруднення морського середовища - забруднення із суші, а також внаслідок робіт на континентальному шельфі, із атмосфери тощо. Регіональні договори, хоча здебільшого регламентують забруднення моря із суден і в результаті захоронення відходів, містять окремі норми про запобігання забрудненню з інших джерел. Але вони поширюються лише на окремі морські регіони, які становлять незначну частину Світового океану. Картина захисту Світового океану за такими договорами має фрагментарний, мозаїчний характер, вирізняється відсутністю рис, які об'єднують спорадичні деталі.

Проте майже у той самий період (1973-1982 рр.) проходить робота III Конференції ООН з морського права, яка завершується створенням системи кодифікованих універсальних норм міжнародного морського права. Єдину систему норм, які повинні діяти у сфері захисту і збереження морського середовища, містить прийнята конференцією Конвенція ООН з морського права, яка ще має назву "Хартія морів". Ці норми у своїй сукупності регламентують запобігання забрудненню морського середовища із усіх можливих джерел, причому сфера

їх дії не обмежена якими-небудь окремими географічними регіонами.

Робота над розробкою Конвенції розпочалася ще у 1973 р., коли Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй скликала Конференцію ООН з морського права. І лише у 1982 р. у Монтего-Бей (Ямайка) була ухвалена Конвенція ООН з морського права. У 1994 р. була прийнята додаткова Угода про здійснення частини XI Конвенції. Конвенція і Угода набули чинності відповідно 16 листопада 1996 р. і 28 липня 1998 р. Нині Конвенція, що складається з 320 статей і закріплює правовий режим Світового океану в цілому, ратифікована 155 державами. Конвенція визначила акваторії, які мають національну юрисдикцію, і ці держави несуть відповідальність перед міжнародною спільнотою за їхню охорону. Приблизно 45 % Океану оголошено загальним надбанням людства, тому будь-яка діяльність на цих акваторіях має здійснюватися під контролем Міжнародного органу з морської справи.

Конвенції ООН з морського права підпорядковуються всі інші міжнародні угоди, прийняті як до, так і після її ухвалення. Це, зокрема, Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, підписана у Вашингтоні у 1973 р. та виправлена у Бонні 22 червня 1979 р., а також Угода про заборону комерційного видобування китів (1985 р.).

У 90-х роках ХХ ст. було підписано низку угод щодо спільного користування та охорони акваторій морів прилеглими країнами. Так, у 1992 р. була ухвалена Конвенція про захист Чорного моря від забруднення (Бухарестська конвенція). Вона є основним правовим документом, що визначає пріоритети і напрямки міжнародної природоохоронної діяльності у басейні Чорного моря. Активне співробітництво між шістьма країнами Чорноморського басейну (Болгарією, Грузією, Румунією, Російською Федерацією, Туреччиною та Україною) розпочалося саме після підписання цієї Конвенції. Для виконання її положень була створена Чорноморська комісія, постійний секретаріат якої розпочав роботу у 2000 р. Для країн-учасниць ця Конвенція стала одним із перших міжнародних договорів про

захист навколишнього середовища з часу набуття ними незалежності.

У 1993 р. міністрами охорони довкілля шістьох чорноморських країн була підписана Одеська Міністерська Декларація, яка передбачає: заборону скидів радіоактивних матеріалів у Чорне море; контроль за забрудненням від судноплавства; комплекс заходів зі створення природоохоронних територій та збереження біорізноманіття; розробку планів реагування у надзвичайних ситуаціях; інвентаризацію джерел забруднення, створення системи моніторингу та впровадження програм моніторингу; запровадження експертизи всіх проектів на предмет їхнього впливу на довкілля; розвиток міжнародного співробітництва в регіоні з метою виконання положень Бухарестської конвенції.

Стратегічний план дій для відновлення та захисту Чорного моря (СПД, 1996) є важливим документом, спрямованим на посилення регіонального співробітництва. План містить пропозиції щодо зменшення надходження забруднення морського середовища з берегових джерел та внаслідок діяльності, пов'язаної із судноплавством. Чорноморська комісія надала ЄС офіційний статус спостерігача в межах Бухарестської конвенції. СПД передбачає основу для розширеного співробітництва, що включає:

- співробітництво між Чорноморською комісією і Міжнародною комісією із захисту річки Дунай (International Commission for the Protection of the Danube River (ICPDR));
- участь у роботі Цільової робочої групи Дунай - Чорне море (Danube Black Sea Task Force (DABLAS));
- співробітництво з Європейським агентством із питань навколишнього природного середовища (European Environmental Agency (EEA));
- здійснення функцій координаційної групи для досягнення цілей Договору щодо збереження китових Чорного моря, Середземного моря і прилеглої території Атлантичного океану (Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediter-ranean Sea (ACCOBAM));
- співробітництво з Гельсінською комісією (Helsinki Commission (HELCOM));

- співробітництво зі Спільним науково-дослідним центром ЄС (Joint Research Centre (JRC)) в Італії;
- співробітництво з Програмою ООН із захисту навколишнього середовища "Глобальний план дій" (United Nations Environment Programme "Global Programme of Action" (UNEP GPA)).

Європейська комісія запропонувала амбіційну Морську стратегію задля більш ефективного захисту морського довкілля у Європі, за якої морські ресурси повинні використовуватись згідно з принципами збалансованого розвитку і з використанням екосистемного підходу. У Стратегії визнаються специфічний характер та відмінності європейських океанів і морів (від океанографічних та гідрологічних параметрів, фізичних та хімічних особливостей, загроз довкіллю, засобів їх подолання до економічних і соціальних умов у прибережних країнах). Тому необхідно впроваджувати відповідні заходи для цього морського регіону з властивими йому екологічними характеристиками. Велика увага приділяється співпраці з країнами, які не входять до Європейського Союзу, а також регіональними структурами, що займаються проблемами захисту морів та океанів. Кожна країна ЄС повинна буде розробити власну Морську стратегію для своїх морських вод, враховуючи разом з цим наявні міжнародні офіційні угоди.

Отже, міжнародний правовий режим використання і охорони водних ресурсів планети базується на таких головних аспектах: регулювання рибальства та інших морських промислів; використання дна і надр океану за межами шельфу можливе виключно в мирних цілях; проведення багатосторонніх наукових досліджень океану, а також атмосфери і Космосу з морських акваторій; тісний взаємозв'язок правового режиму повітряного простору над відповідними акваторіями з правовим режимом океану; дотримання правового режиму торговельного судноплавства і військового мореплавства.

Доступною для використання людиною є прісна вода, яку містять річки, озера і підземні води; саме ці джерела становлять всього 0,3 % об'єму гідросфери планети. У багатьох регіонах великі річки та озера розташовані на порівняно малоосвоєних територіях. Головним багатством Світового океану є біологічні

ресурси - 160 тис. видів тварин і 10 тис. водоростей, чого цілком може вистачити, щоб прогодувати 30 млрд осіб. Це величезні харчові ресурси, які можуть бути невичерпними при правильному і дбайливому їх використанні.

Основним сировинним ресурсом Світового океану є морська вода, що містить 75 важливих хімічних елементів, запаси яких на суші неухильно виснажуються, тоді як в океанських водах їх утримується величезна кількість. Світовий океан багатий на мінеральні ресурси, а надра океану багаті покладами корисних копалин. Крім того, морська вода може бути використана для одержання прісної - нині винайдено багато промислових методів опріснення. До того ж, відкриті й донні джерела прісної води на континентальному шельфі.

Питання для самоконтролю:

1. Які є принципи міжнародного права, що стосуються охорони і раціонального використання ресурсів гідросфери?
2. Що таке марецид?
3. Дайте визначення конвенції?
4. Які є види конвенцій?
5. Коли була прийнята і як називалась перша конвенція у галузі охорони Світового океану?
6. Яка організація займається питаннями, пов'язаними з проблемами Світового океану?
7. Які питання вирішує ІМО?
8. Назвіть найвідоміші конвенції?
9. Коли було створено систему кодифікованих універсальних норм міжнародного морського права?
10. Що таке морська стратегія?
11. Які конвенції та стратегії прийняті для вирішення проблем Чорного моря?
12. На чому базується міжнародний правовий режим використання і охорони водних ресурсів?

Практична робота №4

Ознайомлення з формами міжнародного співробітництва у сфері морського рибальства. Аналіз вартості та ринків рибних продуктів, а також огляд ринкових тенденцій.

Мета роботи: ознайомитись з типами міжнародного співробітництва в галузі морського рибальства, ринковими тенденціями. Дослідити ринок і ціни на рибні товари.

Обладнання та матеріали: плакати, роздатковий матеріал, мультимедійний проектор.

Теоретична частина:

Розвиток світового морського рибальства пов'язано з комплексом складних міжнародно-правових проблем.

Одна з них полягає у встановленні меж, до яких у море поширюється юрисдикція прибережної держави. На відміну від суші, де рішення подібних питань зазвичай обмежена територією країни, визначення меж юрисдикції в області рибальства часто супроводжується претензіями держави на води відкритого моря, оскаржуваними іншими державами. Економічні і правові передумови для подібних домагань і їх цілеспрямованість відповідають рівню розвитку продуктивних сил в конкретний історичний період.

Інша, не менш складна проблема стосується раціонального використання рибних ресурсів з таким розрахунком, щоб забезпечувалося їх нормальне відтворення.

На III Конференції ООН з морського права 1982 р. важливою міжнародно-правовою проблемою в області регулювання рибальства був пошук збалансованого поєднання принципу свободи відкритого моря з тими обмеженнями, які є необхідними в цілях збереження живих ресурсів моря, що відповідає інтересам усіх держав.

Сучасний період у світовому морському промислі характеризується великими технічними досягненнями в галузі пошуку, видобутку та обробки риби. У ряді морських районів це призвело до величезної концентрації промислового флоту різних країн, що не могло не відбитися на стані рибних запасів. Генеральний секретар ООН Кофі Аннан на LIV сесії Генеральної Асамблеї ООН у 2000 р. зазначив, що «за останні півстоліття улови риб вирости майже в п'ять разів, тоді як 70

відсотків океанічних риб піддаються граничної або позамежної експлуатації. Повний занепад колись цінних рибних запасів служить переконливим свідченням необхідності створення більш сталого та справедливого режиму управління ресурсами Світового океану.

В останні десятиліття значно збільшилася кількість міжнародних конвенцій з рибальства, підвищилася роль міжурядових організацій в регулюванні морського промислу та розширилися їх повноваження щодо забезпечення нормального відтворення рибних запасів і підтримання їх на стійкому рівні.

Основні вимоги співпраці держав, провідних промисел у одних і тих же районах відкритого моря, зводяться до того, що всі держави, які експлуатують ті чи інші рибні ресурси, повинні бути учасниками відповідних угод, а методи збереження запасів ґрунтуватися на неспростованих наукових даних.

В даний час системою міжнародного регулювання і управління рибальством охоплені всі основні промислові райони Світового океану.

Міжнародні договори. Принцип міжнародного співробітництва в галузі морського рибальства закріплений в універсальних та регіональних конвенціях.

Конвенція ООН з морського права 1982 р. говорить, що всі держави мають право на те, щоб їх громадяни займалися рибальством у відкритому морі за умови дотримання їхніх договірних зобов'язань, прав та обов'язків, а також інтересів прибережних держав, передбачених у цій Конвенції.

Згідно зі ст. Конвенції 1982 р. при визначенні розміру припустимого улову і встановленні інших заходів для збереження живих ресурсів відкритого моря держави: а) вживають заходів з підтримання або відновлення популяцій виловлюються видів на рівнях, при яких може бути забезпечений максимальний стійкий вилов; б) беруть до уваги вплив на види ресурсів з метою підтримки або відновлення популяцій таких видів або залежних видів вище рівнів, при яких їхнє відтворення може бути піддана серйозній небезпеці.

Положення Конвенції 1982 щодо рибальства конкретизовані в Угоді про здійснення положень Конвенції ООН з морського права, які стосуються збереження транскордонних рибних

запасів і запасів далеко мігруючих риб і управління ними, 1995 р. Мета цієї Угоди - забезпечити довгострокове збереження та стале використання рибних запасів за допомогою ефективного здійснення відповідних положень Конвенції 1982. Угода 1995 р. містить принципи збереження рибних запасів, визначає порядок застосування обережного підходу, встановлює порівнянність заходів щодо збереження запасів і управління ними. Спеціальний розділ стосується механізмів міжнародного співробітництва.

Крім універсальних є велика кількість регіональних договорів, що визначають порядок промислу живих морських ресурсів в конкретних районах Світового океану.

Зокрема, у 1977 р. укладена Конвенція про майбутнє багатостороннє співробітництво в галузі рибальства в північно-західній частині Атлантичного океану (Росія - учасниця Конвенції). У рамках цієї Конвенції щорічно встановлюються квоти вилову окуня, палтуса, креветок і т. д., а також затверджуються правила міжнародного контролю за рибальством.

У 1980 р. було підписано Конвенцію про багатостороннє співробітництво в галузі рибальства в північно-східній частині Атлантичного океану (Росія - учасниця Конвенції). Для виконання цілей Конвенції заснована Комісія, яка щорічно визначає загальну квоту вилову окуня, скумбрії, оселедця та інших видів риб, а також затверджуються схеми міжнародного контролю.

Конвенція про збереження запасів далеко мігруючих видів риб та управління ними в західній і центральній частинах Тихого океану укладена 5 Вересня 2000 року (Росія в цій Конвенції не бере). Мета Конвенції - забезпечити за допомогою ефективного управління довгострокове збереження та стале використання запасів риб відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 р. та Угоди про транскордонних рибних запасах 1995 р. Для забезпечення виконання цих цілей заснована Комісія, яка на своїх щорічних сесіях встановлює квоти вилову далеко мігруючих видів (в основному тунців).

Міжнародні організації. Універсальної міжурядової організації з рибальства поки немає. Можна припустити, що її

функції виконує Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО). У її рамках функціонують Департамент з рибальства, Комітет з рибальства та ряд регіональних риболовних комісій. ФАО визначає основні напрямки риболовної політики, розробляє проекти міжнародних конвенцій з промислу конкретних видів риб і ссавців.

У цей час регулювання рибальства на регіональному рівні здійснюється міжнародними організаціями, яких налічується більше тридцяти. Такими, наприклад, є Міжнародна комісія по збереженню атлантичних тунців (ІККАТ), Комісія з рибальства в Індійському океані (ІОФК), Індо-Тихоокеанський рада з рибальства (ІПФК), Організація з рибальства в північно-західній частині Атлантичного океану (НАФО), Комісія з рибальства в північно-західній частині Атлантичного океану (НЕАФК).

Світове споживання риби та морепродуктів зростає, але за рахунок кого? За останні роки світове виробництво і споживання риби та морепродуктів, і як наслідок споживання риби на душу населення підвищилось. Фахівці пов'язують такий ріст із глобальною кризою цін на продовольство, фінансовим крахом і економічним спадом. Як відомо, забезпечення населення рибою та морепродуктами забезпечується завдяки двом напрямкам – рибальству (риба та морепродукти виловлені або добуті у внутрішніх водах та Світовому океані) та аквакультури (риба та морепродукти вирощені у штучно створених умовах). За оцінкою продовольчої та сільськогосподарської організація ООН (ФАО) у 2008 році риболовство та аквакультура поставили світу 142,3 млн. тонн риби, з яких 115 млн. тонн направлено на харчові цілі. У 2009 році цей показник зріс до рівня 145,1 млн. тонн. З урахуванням чисельності населення Землі на одного мешканця планети припало відповідно 17,1 кг та 17,2 кг риби та морепродуктів. Слід зазначити, що частка продукції аквакультури склала трохи менше половини від загальної кількості – 46%. У 2009 році чисельність населення Землі залишилась сталою, в той час як споживання риби та морепродуктів підвищилось і склало 17,2 кг. Частка аквакультури від загальної кількості риби при цьому дещо збільшилась. У 2010 році динаміка щодо вилову та споживання риби та морепродуктів була аналогічною. У розрізі

світового споживання риби та морепродуктів населенням без врахування Китаю, кількість спожитих рибопродуктів значно нижча, і за оцінками ФАО складає лише 13,7 кг на душу населення. Крім того, ця кількість залишається сталою починаючи із 2006 року, а у останні роки вона навіть зменшилась, оскільки чисельність населення Землі (без урахування Китаю) збільшилось. Отже, фактично, споживання рибопродуктів у світі зменшується, а цей показник збільшується за рахунок Китаю, який з великим випередженням, залишається самим значним виробником рибопродукції у світі з об'ємом ивиробництва більше 50 млн. тонн. Причому, обсяги продукції аквакультури у два рази перевищують частку виловленої риби. Так, у 2008 році цей показник становив відповідно 32,7 і 14,8 млн. тонн аквакультури і промислового вилову. Споживання рибопродуктів населенням Китаю становить до 30 кг в рік, а у сусідній Японії – до 60 кг. В 2007 році на рибу припадало 15,7% від загального споживання білків тваринного походження і 6,1% від усіх білків, що споживаються. В глобальному масштабі для більш ніж 1,5 млрд. людей риба та морепродукти забезпечують 20% від середнього споживання білків тваринного походження. Продукція аквакультури залишається найбільш динамічно зростаючою галуззю виробництва продуктів харчування тваринного походження, темпи росту якої випереджають зростання чисельності населення. Так обсяги виробництва продукції аквакультури на душу населення зросли з 0,7 кг в 1970 році до 7,8 кг в 2008 році, тобто в середньому щорічне зростання становить 6,6%. На Україні частка продукції аквакультури залишається незначною, і практично знаходиться у стані стагнації. Населення України рибопродуктами майже на 80% забезпечується за рахунок імпорту. Разом з тим, найбільший рівень споживання рибопродуктів був у 2008 році. У цей період їх споживання склало трохи більше 17 кг на одного українця, у подальшому відбувається зниження споживання, практичного до середньосвітового показника – 13-14 кг на душу населення (в розвинених країнах Європи 20-21 кг). Найнижчий рівень споживання на Україні був у 1994 рік, і становив 3,5 кг рибопродуктів на рік. Першу трійку Первую провідних експортерів риби складають Китай, Норвегія і Таїланд. З 2002

року Китай дещо випереджає інші країни за експортом риби і його частка у світовому експорті риби і рибних продуктів складає 10%, або приблизно 10,1 млрд. долл. США. У подальшому фахівці прогнозують стійке лідерство у рибній галузі саме Китаю, як виробника продукції аквакультури.

Питання для самоконтролю:

1. Про що йде мова у Конвенції ООН з морського права 1982 року?
2. Мета угоди 1995 року? Її повна назва?
3. Що таке ФАО?
4. Які є міжнародні рибогосподарські організації?
5. Чи збільшилось споживання риби на селенням за останні роки?
6. Яка країна є найбільшим виробником рибопродукції в світі?
7. За рахунок чого населення України забезпечується рибопродуктами?

Практична робота №5

Метода складання промислових прогнозів

Мета роботи: ознайомитись із методами складання промислових прогнозів

Обладнання та матеріали: мультимедійний проектор.

Теоретична частина:

До методів складання промислових прогнозів відносять в першу чергу методи відносної оцінки запасів промислових популяцій. Серед методів відносної оцінки запасів найчастіше використовуються біостатистичний метод аналізу вилову Державіна та метод прогнозів уловів та вікового складу популяції за Роллефсоном.

Біостатистичний метод був запропонований Державшим А.Н у 1922 р. суть методу полягає в оцінці відносної величини покоління шляхом визначення чисельності поповнення та убутку⁷. Для користування даним методом необхідно мати наступні вихідні дані:

- промислову статистику уловів;
- дані по чисельності окремих поколінь;
- дані про віковий склад улову, який дозволяє визначити темп поповнення та убутку;
- дані про середні розміри та масу по кожній віковій категорії, завдяки яким оцінюється поповнення та убуток у одиницях маси.

Стан запасів оцінюється наступним чином. У разі, коли улови на протязі ряду поколінь залишаються стабільними і розміри риб не змінюються, то це свідчить про оптимальний стан запасів. У разі, коли улови залишаються постійними, а кількість крупних особин із року в рік зростає, то це вказує на недостатній тиск промислу на популяцію. І навпаки, якщо риба в уловах стає дрібнішою, це означає, що виловлюється більше, ніж народжується і запаси падають.

Метод прогнозів уловів та вікового складу популяції був запропонований Роллефсеном для оцінки нерестового стада лофотенської тріски. Суть методу полягає у визначенні величини поповнення та убутку нерестового стада через аналіз вікової структури популяції, величини промислової та природної смертності.

Промислові прогнози винятково необхідні для вирішення промислових задач: визначення строків переміщення суден із одного району в інший, вибор місця та знярядь лову, визначення терміну початку та закінчення лову та інше.

Промислові прогнози поділяються на довгострокові та короткострокові.

Довгострокові - це, як правило, прогнози стану сировинної бази, які складаються на рік або на кілька років наперед. Для довгострокових прогнозів аналізуються динаміка чисельності промислових популяцій, умови середовища та інші фактори, які впливають на стан сировинної бази.

Короткострокові прогнози охоплюють короткий строк - від кількох годин до кількох тижнів. Для короткострокового прогнозування важливо мати уяву про промислову поведінку риб, їх реакцію на мінливість умови середовища, умови утворення та розпаду скопичень. Особливе значення мають

вертикальні міграції, реакція на знаряддя лову, на шуми, на коливання величини освітлюваності та температури.

Достовірна оцінка величини запасів та подальше складання промислових прогнозів неможливе без проведення рибопошукових робіт, аналізу складу кормової бази та складу іхтіофауни району, визначення гідролого - гідрохімічних особливостей окремих ділянок Світового океану. Для проведення цих робіт у складі рибної промисловості існує служба промислової розвідки, яка здійснює пошук та розвідку промислових скопичень гідробіонтів та забезпечує флот стійкою сировинною базою.

Служба промислової розвідки поділяється на два підрозділи:

- оперативна промислова розвідка;
- перспективна промислова розвідка.

До головних задач оперативної розвідки відносять:

- пошук промислових ділянок, районів, які є найбільш благоприємними для промислу;
- визначення умов промислу, закономірностей розподілення риби у зв'язку із умовами зовнішнього середовища та складання короткострокового прогнозу ходу промислу;
- виявлення у визначених районах скупчень риби та їх оконтурювання;
- складання рекомендацій по переміщенню флоту із одного району в інший;
- збір іхтіологічних матеріалів;
- прицільна наводка промислового флоту на косяки риби.

Для забезпечення максимального вилучення в періоди, коли риби мало, промислова розвідка обстежує значні ділянки районів, суміжні з промисловими. Це надає можливість швидко змінювати місця лову та розташовувати флот у найбільш продуктивних ділянках. Прогноз факторів зовнішнього середовища, від яких залежить поведінка риби, дозволяє передбачити хід промислу та своєчасно інформувати рибовидобувний флот про зміни промислової ситуації.

В нових, не досліджених або недостатньо досліджених промислом, районах працює служба перспективної промислової розвідки. В досліджених районах перспективна розвідка

визначає лише ті об'єкти лову, запаси яких недостатньо або зовсім не вивчені.

Перспективна промислова розвідка виконує наступні роботи:

- пошук нових районів та об'єктів промислу;
- вивчення умов формування промислових скупчень в нових районах;
- визначення шляхів міграцій промислових об'єктів;
- проведення кількісної та якісної оцінки скупчень;
- спостереження за поведінкою промислових об'єктів в різні періоди;
- розробка методики пошуку та рекомендацій по розвідки для оперативної розвідки та рибовидобувних суден.

Окрім цього, експедиції перспективної розвідки збирають матеріали для науково - дослідних установ рибного господарства, необхідні для складання довгострокових прогнозів по сировинній базі.

Одною із необхідних умов успішного ведення промислу та розвідки риби, особливо у морях та океанах, є складання промислових карт. Метою їх складання є в першу чергу забезпечення ведення пошуку та промислу скупчень.

Промислова карта - це мапа, на якій вказане розподілення промислових об'єктів на фоні факторів зовнішнього середовища, які обумовлюють дане розподілення. Промислові карти складаються на короткий термін часу, що пов'язане із необхідністю відобразити динаміку протікання процесів. Складаються такі карти на один день, п'ять днів, на декаду, місяць, рік. Промислові карти мають як оперативне так і перспективне значення, тому що дозволяють з більшою результативністю вести промисел. та надають можливість планувати подальший розвиток галузі.

По призначенню та складу розрізняють наступні види промислових карт: оглядові навігаційно - промислові, промислово - навігаційні, довідкові - промислові.

Оглядово-навігаційні - промислові карти призначені для загального вивчення умов промислу, вибору району пошуку та промислу, попередньої прокладки пошукових курсів, вибору

найбільш ефективних шляхів транспортування уловів та інших задач, пов'язаних з майбутнім промислом.

Промислово - навігаційні карти - забезпечують ефективність та безпеку промислового плавання у відкритому морі та біля берегів.

Довідкові - промислові карти - це допоміжні посібники. До них відносять карти кордонів промислових районів, карти гідрометереологічних та гідробіологічних елементів, які характеризують розподілення того чи іншого об'єкту по періоду року та інші.

Промислові карти поєднуються у *промислові довідники*, які включають в себе усі необхідні для роботи рибовидобувних суден відомості про водойму та його мешканців, про розташування знарядь лову, рибопереробних та рибоприймальних підприємств, вказується статистика уловів.

Більш важливими посібниками по промислу, які несуть відомості не включені у склад промислової карти, є *промислова лоція*, яка складається з тексту та промислової карти і характеризує не тільки розподілення промислових об'єктів, а й усі необхідні елементи середовища, які здійснюють вплив на розподілення та переміщення промислових об'єктів. Зазвичай лоції призначені лише для промислу одного виду одним знаряддям лову.

Питання для самоконтролю

1. Що таке промислова карта?
2. Для чого існують оглядово-навігаційні - промислові карти?
3. Для чого існують довідкові - промислові карти?
4. Що відноситься до головних задач оперативної розвідки?
5. На скільки поділяється служба промислової розвідки?

Практична робота №6

Вивчення юридичних аспектів керівництва морськими рибальськими ресурсами. Систематизація міжнародного права морських зон.

Мета роботи: ознайомитись з правовими проблемами в галузі управління морським рибальством, кодифікацією міжнародного морського права.

Обладнання та матеріали: плакати, роздатковий матеріал, мультимедійний проектор.

Теоретична частина:

Так, до середини ХХ століття регулювання міжнародних відносин у морських просторах переважно ґрунтувалося на звичаєвому міжнародному праві. Це означає, що правила і принципи, які виникали з практики держав і сприймалися як юридично зобов'язуючі, формували основу для регулювання діяльності на морі.

У цьому контексті багато з норм були закріплені в угодах, укладених між державами на двосторонній основі. Ці угоди, такі як договори про кордонні лінії, риболовні права, правила навігації тощо, сприяли врегулюванню конкретних аспектів використання світового океану.

Проте, разом із звичаєвим правом, існували також і прецеденти міжнародних судових рішень, а також принципи загального міжнародного права, які впливали на формування правил і норм, регулюючих діяльність на морі. Важливим кроком у становленні міжнародного морського права стала Конвенція Організації Об'єднаних Націй про морське право (UNCLOS), прийнята в 1982 році, яка встановила загальні принципи і норми, регулюючі використання морських просторів і ресурсів.

Так, в 1930-х роках Ліга Націй спробувала провести кодифікацію норм, які стосуються правового режиму територіальних вод. Однак, ця спроба не призвела до успішного завершення і лише породила проект конвенції, який був підготовлений для майбутнього розгляду. Такі спроби відображали бажання міжнародного співтовариства врегулювати питання використання морських ресурсів та навігації.

Крім того, окремі специфічні питання, такі як попередження зіткнень суден, охорона людського життя на морі, безпека мореплавання тощо, також привертала увагу до спроб кодифікації норм. Ці спроби були спрямовані на забезпечення безпеки та ефективності морських перевезень, а також на мінімізацію ризиків для життя та майна на морі.

Хоча перші спроби кодифікації морського права не завершилися успішно, вони відіграли важливу роль у формуванні бази для подальшого розвитку міжнародного морського права, зокрема у контексті прийняття Конвенції Організації Об'єднаних Націй про морське право (UNCLOS).

До середини ХХ століття діяльність на Світовому океані переважно обмежувалася судноплавством і рибальством, і це обмеження відображалось у відсутності настійної зацікавленості міжнародного співтовариства в універсальній кодифікації відповідних норм міжнародного права.

Проте після Другої світової війни ситуація змінилася. Розвинені промислові країни стали активно досліджувати і експлуатувати природні ресурси континентального шельфу. Це призвело до зростання інтересу до універсальної міжнародної конвенції, яка б закріплювала відповідні норми міжнародного права.

Так, аналіз відображає ключові аспекти процесу формування міжнародного морського права як самостійної галузі загального міжнародного права. Завершення цього процесу дійсно пов'язується з кодифікацією міжнародних конвенцій, що стосуються морського права, у рамках світового співтовариства держав.

Організація Об'єднаних Націй відіграла ключову роль у цьому процесі, особливо через роботу Комісії ООН з морського права. Завдяки її діяльності, зокрема у період з 1949 по 1956 рік, вдалося провести значну роботу з кодифікації звичаєво-правових норм і розробки нових договірних норм.

Перша Конференція ООН з морського права, що відбулася в Женеві в 1958 році, стала важливим кроком у цьому процесі. Участь у ній була значною, і вона відобразила готовність світового співтовариства до спільної роботи над формуванням міжнародного морського права.

Так, перша Конференція ООН з морського права справді відіграла вирішальну роль у процесі кодифікації міжнародного морського права. Завдяки роботі цієї конференції були прийняті ключові міжнародні документи, що регулюють використання Світового океану та його ресурсів.

Зокрема, були прийняті такі конвенції:
правила щодо пропуску іноземних суден.

Про континентальний шельф - вона визначає права держав на видобуток природних ресурсів на континентальному шельфі.

Про рибальство і охорону живих ресурсів відкритого моря - ця конвенція регулює використання рибних ресурсів у відкритих морських водах.

Крім того, був прийнятий Факультативний протокол про обов'язкову процедуру вирішення спорів, а також ряд резолюцій, включаючи резолюцію про скликання II Конференції ООН з морського права.

Ви добре описали історичне значення першої Конференції ООН з морського права, яка відбулася у 1958 році. Ця конференція дійсно визначила ключові принципи та норми міжнародного морського права і стала важливим кроком у процесі кодифікації звичаєвих норм, що регулюють використання морських просторів.

Принципи свободи відкритого моря, право мирного проходу через територіальне море, реальний зв'язок між судном і державою прапора, а також режим континентального шельфу стали основоположними для міжнародного морського права. Проте, як ви зазначили, питання про максимальну ширину територіального моря та рибальську зону за його межами залишилися невирішеними.

Після першої конференції виникла потреба у подальшій роботі над цими питаннями, що відобразилося у скликанні другої Конференції ООН з морського права у 1960 році. Проте розбіжності між учасниками щодо питання ширини територіального моря перешкодили досягненню консенсусу.

Об'єктивні обставини, такі як загальносвітовий розвиток, науково-технічна революція та проблеми забруднення морів і океанів, також сприяли підвищенню актуальності цих питань. Це підкреслило необхідність подальшої роботи над

регулюванням використання Світового океану та його ресурсів у міжнародному масштабі.

Ці кодифікаційні роботи відображають реальну необхідність співробітництва держав у різних сферах морського права. Поява таких міжнародно-правових актів, як Конвенції з охорони людського життя на морі, Конвенції про запобігання забрудненню моря та інші, свідчить про зростаючу свідомість міжнародного співтовариства про важливість захисту морського середовища та безпеки мореплавства.

Дані конвенції та міжнародні правила встановлюють стандарти і норми, які держави зобов'язані виконувати для забезпечення безпеки людей на морі, попередження забруднення морського середовища, управління рибальством та іншими аспектами морського життя. Вони стають основою для міжнародної співпраці у здійсненні контролю за виконанням цих норм та координації дій між державами.

Такі міжнародні документи допомагають створити єдиний фреймворк для вирішення проблем, які виникають на морі та в морських просторах, і сприяють покращенню умов життя та безпеки для всіх учасників морської діяльності. Вони є важливим кроком у розвитку міжнародного морського права та демонструють ефективність спільних зусиль у розв'язанні складних проблем, що стосуються морського середовища та морської безпеки. Ці конвенції відображають різноманітні аспекти міжнародного морського права та засвідчують зростаючу увагу до різних регіонів та видів діяльності на морі. Ось кілька коментарів щодо кожної з них:

Конвенція про порядок ведення промислових операцій в Північній Атлантиці 1967 року: Ця конвенція має на меті забезпечення ефективного та відповідального використання морських ресурсів у Північній Атлантиці. Вона встановлює правила та стандарти для промислової діяльності у цьому регіоні з метою збереження морського середовища та економічного розвитку.

Конвенція про збереження антарктичних тюленів 1972 року: Ця конвенція спрямована на захист та збереження популяцій антарктичних тюленів. Вона встановлює правила та обмеження для промислового полювання на тюленів у водах Антарктики з

метою збереження їхніх популяцій та біологічного різноманіття регіону.

Конвенція про транзитну торгівлю внутрішньо-континентальних держав 1965 року: Ця конвенція встановлює правила та процедури для транзитної торгівлі через території внутрішньоконтинентальних держав. Вона сприяє забезпеченню вільного руху товарів та послуг через території держав, що не мають доступу до моря, та розвитку міжнародної торгівлі.

Ці конвенції є важливими складовими міжнародного морського права та сприяють збереженню морського середовища, розвитку міжнародного співробітництва та економічному розвитку різних регіонів світу.

Важливість цих конвенцій у розвитку міжнародного морського права та збереженні морського середовища. Кожна з них вирішує конкретні аспекти морської діяльності та спрямована на забезпечення сталого використання морських ресурсів. Ці міжнародні документи стають важливими інструментами для регулювання та співробітництва між державами в різних регіонах світу. Їхня реалізація вимагає взаємодії та спільних зусиль з боку усіх зацікавлених сторін з метою збереження біорізноманіття та екосистем морів і океанів для майбутніх поколінь.

Справді, розвиток міжнародного морського права був складним та динамічним процесом, який відображав постійні зміни у міжнародній арені. Негативні тенденції, такі як розширення територіальних вод деякими державами до 200 морських миль або встановлення прибережних економічних і рибальських зон, призвели до серйозних проблем і конфліктів щодо використання морських ресурсів та визначення меж юрисдикції.

Сликання НІ Конференції ООН з морського права було важливим кроком у вирішенні цих проблем. Протягом дев'яти років конференції провели 11 сесій, які виявилися вирішальними у кодифікації та розвитку міжнародного морського права. Участь делегацій з 164 держав та інших міжнародних установ свідчить про глобальний інтерес до вирішення проблем морської юрисдикції та використання морських ресурсів.

Ці конференції сприяли розробці ключових документів, таких як Конвенція ООН про морське право 1982 року, яка стала фундаментом міжнародного морського права. Вони встановили правила для використання та охорони морських ресурсів, а також принципи вирішення конфліктів щодо морської юрисдикції. Такі конференції дали можливість державам знайти компроміс та розробити спільний підхід до управління Світовим океаном.

Це дійсно вражаючий досягнутій результат. Прийняття Конвенції ООН з морського права 1982 року відображає значний прогрес у вирішенні складних проблем, пов'язаних з управлінням морськими ресурсами та встановленням правил для використання Світового океану.

Згадані політичні та економічні угруповання мали різні інтереси та погляди на питання морського права, але зусилля та дипломатичний діалог дозволили знайти спільний мовний зв'язок і узгодити текст Конвенції, яка стала загальноприйнятою нормативною базою для управління морськими просторами.

Такий вражаючий рівень підтримки та швидке прийняття Конвенції на перший день підписання дійсно вражаючий. Це вказує на широкий консенсус серед міжнародного співтовариства щодо важливості і потреби в такому документі. Таке швидке та масове прийняття свідчить про глибоке розуміння та підтримку основних принципів та норм, закріплених у Конвенції.

Це дійсно історичне досягнення, що відображає суттєвий прогрес у вирішенні складних міжнародних питань шляхом співпраці та дипломатичних зусиль. Така широка міжнародна підтримка Конвенції свідчить про важливість та актуальність її норм для всіх зацікавлених сторін, а також про готовність до спільної дії для забезпечення сталого та раціонального використання морських ресурсів для майбутніх поколінь.

Цей "пакетний підхід" до прийняття Конвенції є важливим прикладом вирішення складних міжнародних питань шляхом компромісу та взаємовигідної угоди між різними державами. Цей метод сприяв знаходженню балансу між різноманітними інтересами та позиціями, що дозволило досягти консенсусу та прийняття Конвенції. Важливою складовою цього підходу є

готовність держав поступатися деякими своїми інтересами на користь загального блага.

Прийняття Конвенції на основі консенсусу та "пакетного підходу" свідчить про важливість співробітництва та діалогу між різними державами у розв'язанні складних проблем міжнародного масштабу. Цей метод роботи створив можливість для забезпечення справедливого та раціонального правового порядку, який враховує різноманітні інтереси та потреби всіх зацікавлених сторін.

Ці принципи, закріплені в Конвенції, свідчать про важливість мирного вирішення спорів та поваги до суверенітету та прав інших держав. Це допомагає забезпечити стабільність та прогрес у міжнародних відносинах, підтримує принципи рівноправ'я та сприяє розвитку міжнародного співробітництва. Підписання Конвенції відображає готовність держав до спільної праці над розв'язанням глобальних проблем і зміцнює довіру між ними.

Заява Генерального секретаря ООН підкреслює важливість цього моменту та сподівання на позитивний вплив прийняття Конвенції на міжнародні відносини. Це свідчить про велике значення та потенційні можливості, які має цей міжнародний правовий інструмент для створення сприятливого та стабільного міжнародного середовища.

Ратифікація Конвенції ООН з морського права 1982 року Україною відображає її зобов'язання дотримуватися міжнародних норм і сприяти розвитку міжнародного права. Це дозволяє країні активно брати участь у міжнародних спільнотах та сприяти зміцненню правопорядку у морських просторах.

Однією з ключових характеристик Конвенції є введення нових норм і інститутів, що відображають сучасні тенденції у використанні та освоєнні морських ресурсів. Це стосується встановлення гранично допустимої ширини територіального моря, регламентації права мирного проходу іноземних судів, створення виняткової економічної зони для прибережних держав, та інших новацій.

Ці зміни в міжнародному морському праві створюють сприятливі умови для розвитку міжнародної торгівлі, співпраці у використанні морських ресурсів, а також збереження та

охорони морського середовища. Ратифікація Конвенції допомагає Україні активно брати участь у міжнародних ініціативах та спільних проєктах, спрямованих на забезпечення сталого розвитку та ефективного використання морських ресурсів.

Конвенція ООН з морського права 1982 року відіграє важливу роль у регулюванні використання морського простору та забезпеченні міжнародного мирного співробітництва. Вона вводить нові норми та інститути, відповідно до сучасних тенденцій розвитку морського права, що включають в себе регулювання континентального шельфу, розширення переліку свобод відкритого моря, управління морськими ресурсами, проведення морських наукових досліджень та вирішення спорів.

Одним із ключових аспектів Конвенції є встановлення правил стосовно континентального шельфу, включаючи визначення зовнішньої межі цього шельфу та регулювання діяльності з дослідження та видобутку його природних ресурсів.

Також важливими положеннями є розширення переліку свобод відкритого моря, включаючи можливість будівництва штучних островів та споруд, а також проведення морських наукових досліджень. Конвенція містить механізми регулювання спорів, пов'язаних із тлумаченням та застосуванням її норм, а також резервування відкритого моря для мирних цілей.

Нарешті, варто зазначити, що Конвенція враховує і кодифікує ряд звичаєво-правових норм, проте ці норми продовжують діяти у своїй старій якості для держав, що не є учасницями Конвенції.

У цілому, Конвенція ООН з морського права 1982 року є важливим джерелом міжнародного морського права та сприяє розвитку співробітництва та забезпеченню міжнародного миру та безпеки в морських просторах.

Точно, розрізнити міжнародне морське право від морського права важливо, оскільки вони оперують на різних рівнях та відносяться до різних правових систем.

Міжнародне морське право, як ви зазначили, базується на нормах міжнародного права та регулює діяльність держав у

морських просторах поза їхніми національними межами. Його ціль - створення стабільного міжнародного середовища для розвитку міжнародних відносин у морях та океанах. Це важливо для забезпечення мирного співіснування, розвитку міжнародного торговельного судноплавства, рибальства та збереження морського середовища.

З іншого боку, морське право, або національне морське право, це система правових норм і правил, які регулюють діяльність конкретної держави у її внутрішніх водах та територіальному морі. Воно визначає права та обов'язки держави в її морських територіях, таких як правила користування територіальним морем, рибальство, охорона довкілля тощо.

Ці дві галузі права співпрацюють, але мають різні обсяги застосування та компетенції. Міжнародне морське право визначає загальні принципи та норми, в той час як морське право конкретизує ці принципи на національному рівні.

Питання для самоконтролю:

1. Коли була зроблена перша спроба кодифікації норм правового режиму територіальних вод?
2. Що таке кодифікація?
3. Яка задача I конференції ООН з морського права?
4. Які результати роботи I конференції ООН з морського права?
5. Яка мета II конференції ООН у Женеві?
6. Коли набрала чинності Конвенція ООН з морського права?
7. Коли була ратифікована Конвенція ООН з морського права в Україні?

Практична робота №7

Ознайомлення з ключовими міжнародними рибогосподарськими організаціями у системі управління рибальством і дослідженням моря, їх завданнями і компетенцією.

Мета роботи: ознайомитись з основними міжурядовими рибогосподарськими організаціями, що діють в системі регулювання рибальства і дослідження моря, їх функціями та юрисдикцією.

Обладнання та матеріали: плакати, роздатковий матеріал, мультимедійний проектор.

Теоретична частина:

Державний контроль за використанням і охороною водних ресурсів. Державний нагляд за використанням та захистом водних ресурсів набуває все більшого значення через зростання впливу техногенного навантаження на навколишнє середовище. У цьому контексті роль державного управління у галузі охорони водних ресурсів, їх використання та відтворення надзвичайно важлива. Це включає здійснення різноманітних функцій Кабінетом Міністрів України та органами державної виконавчої влади, таких як облік вод, проведення державного водного кадастру, стандартизація і нормування, експертиза і контроль.

Управління в галузі використання та охорони вод і відтворення водних ресурсів базується на басейновому принципі, який передбачає розробку державних, міждержавних та регіональних програм охорони та відтворення водних ресурсів. Ці програми мають на меті забезпечення цілеспрямованої та ефективної діяльності для задоволення потреб населення та економічних галузей у воді, збереження та раціональне використання водних ресурсів, а також запобігання їх негативному впливу.

Ці програми розробляються на основі даних державного обліку вод, водного кадастру, а також схем використання та охорони водних ресурсів. Владні органи, такі як Кабінет Міністрів України, місцеві ради та виконавчі комітети, спеціально уповноважені органи державної виконавчої влади, є суб'єктами державного управління в цій сфері відповідно до чинного законодавства.

Серед функцій Кабінету Міністрів України у сфері управління і контролю за використанням і охороною водних ресурсів можна виділити наступні:

Реалізація державної політики у галузі водокористування.

Розпорядження водними об'єктами загальнодержавного значення.

Здійснення державного контролю за використанням і охороною водних ресурсів.

Визначення пріоритетів у водокористуванні.

Розроблення та затвердження державних, міждержавних та регіональних програм використання і охорони водних ресурсів, а також регіональних програм.

Визначення порядку діяльності органів державної виконавчої влади в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів та координація їх роботи.

Встановлення порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування та інші дії, такі як будівельні роботи, днопоглиблювальні дії тощо, а також встановлення нормативів на скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти.

Встановлення нормативів плати за спеціальне водокористування та користування водами для потреб гідроенергетики та водного транспорту.

Прийняття рішень у разі аварійних ситуацій та здійснення контролю над скидами стічних вод.

Організація та координація заходів з попередження та ліквідації наслідків аварій, стихійних лих, а також інших подій, що можуть вплинути на якість водних ресурсів.

Прийняття рішень щодо обмежень або заборон на діяльність підприємств та організацій у разі порушення вимог водного законодавства.

Затвердження проектів зон санітарної охорони господарсько-питних водозаборів.

Керівництво зовнішніми зв'язками України в галузі використання і охорони водних ресурсів.

До сфери відповідальності Міністерства охорони навколишнього природного середовища у плані управління та нагляду за використанням та захистом водних ресурсів входять такі завдання:

Забезпечення комплексного управління в галузі охорони водних ресурсів, включаючи координацію науково-технічної політики з використання та охорони вод, та

співпрацю з міністерствами, відомствами, підприємствами, установами та організаціями у цьому напрямі.

Здійснення державного нагляду за використанням та охороною водних ресурсів.

Участь у розробці та реалізації державних, міждержавних та регіональних програм використання та охорони водних ресурсів.

Організація та проведення державного моніторингу водних ресурсів.

Встановлення нормативів і стандартів щодо регулювання використання та охорони водних ресурсів.

Проведення державної екологічної експертизи.

Видача дозволів на спеціальне використання води з водних об'єктів загальнодержавного значення.

Прийняття рішень про обмеження чи припинення діяльності підприємств, які порушують вимоги водного законодавства.

Розробка та впровадження організаційно-економічних заходів для забезпечення охорони та використання водних ресурсів.

Функції Державного комітету України з водного господарства у сфері керівництва та нагляду за використанням, охороною та відтворенням водних ресурсів включають такі аспекти:

Регулювання водного господарства та впровадження передових науково-технічних рішень у цій сфері.

Встановлення режимів роботи водосховищ та водогосподарських систем і затвердження правил їх експлуатації.

Розробка і участь у реалізації програм використання та охорони водних ресурсів.

Забезпечення водними ресурсами населення та галузей економіки і їх перерозподіл між басейнами.

Моніторинг якості водних об'єктів та систем водопостачання.

Розробка та експлуатація водного господарства.

Екологічне оздоровлення поверхневих вод.

Ведення державного обліку водокористування та водного кадастру.

Видача дозволів на спеціальне водокористування.

Міжнародне співробітництво в охороні та відтворенні водних ресурсів прикордонних вод.

Запобігання шкідливій дії вод та ліквідація її наслідків.

Контроль за режимами роботи водосховищ та водогосподарських систем.

Державний облік водокористування спрямований на систематизацію інформації про використання води та розподіл її між користувачами для раціонального використання та охорони водних ресурсів. Державний водний кадастр ведеться з метою ідентифікації водних ресурсів, доступних для використання.

Основою нормативно – правової бази, що регулює відносини в галузі охорони, раціонального використання та відтворення вод є:

Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”, прийнятий 25.06.1991;

Закон України “Про загальнодержавну програму розвитку водного господарства”, прийнятий 17.01.2002;

Закон України “Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів”, прийнятий 22.03.2001;

Закон України “Про виключну (морську) економічну зону України”, прийнятий 16.05.1995;

Постанова Верховної Ради України “Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки”, прийнята 05.03.1998;

Постанова Верховної Ради України “Про Національну програму екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води”, прийнята 27.02.1997;

Водний кодекс України, прийнятий 06.06.1995.

Захист та ефективне використання водних ресурсів

Довгостроковими метою стратегії раціонального використання та відновлення водних ресурсів та їх екосистем в Україні є:

- Зменшення впливу людської діяльності на водні об'єкти.

- Забезпечення екологічно безпечного використання водних об'єктів і ресурсів для задоволення потреб суспільства.

- Збереження екологічно стійкого функціонування водних об'єктів як складової природного середовища, з відновленням якості води водних екосистем.

- Створення ефективної системи управління та економічного регулювання охорони та використання водних ресурсів.

Для поетапного досягнення цих цілей необхідно провести комплекс заходів у таких пріоритетних напрямках:

1. Захист поверхневих і підземних вод від забруднення.
2. Екологічно безпечне використання водних ресурсів.
3. Відновлення та підтримка сприятливого гідрологічного стану річок і заходи боротьби зі шкідливим впливом на водні ресурси.
4. Удосконалення системи управління охороною та використанням водних ресурсів.
5. Мінімізація впливу радіоактивного забруднення. Охорона вод від забруднення

Основна стратегічна мета полягає у досягненні екологічно безпечного використання водних ресурсів. Це забезпечить екологічну стійкість водних об'єктів, збалансує негативний вплив на водні ресурси і гарантуватиме їхню здатність до самоочищення та самовідтворення.

Основні цілі:

- Зменшення вмісту біогенних речовин, нафтопродуктів, пестицидів, іонів важких металів, радіонуклідів та інших шкідливих сполук у водних об'єктах.
- Припинення забруднення водних ресурсів.
- Поліпшення якісного стану водних об'єктів за допомогою вдосконалення нормативно-правової та еколого-економічної бази.
- Покращення системи обліку, моніторингу та контролю за забрудненням поверхневих і підземних вод. Це включає розроблення та впровадження системи ідентифікації та інструментального контролю за всіма стаціонарними джерелами забруднення поверхневих вод, а також створення відповідної інформаційної бази даних.

Питання для самоконтролю:

1. В чому полягає державне управління в галузі охорони, використання і відтворення водних ресурсів?
2. За яким принципом здійснюється державне управління в галузі охорони, використання і відтворення водних ресурсів?
3. Хто є суб'єктами державного управління в галузі охорони, використання і відтворення водних ресурсів?
4. Які функції Кабінету Міністрів України в галузі управління і контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів?
5. Що належить до компетенції Міністерства охорони навколишнього природного середовища в галузі охорони, використання і відтворення водних ресурсів?
6. Які функції Державного комітету України з водного господарства в галузі управління і контролю за використанням і відтворенням водних ресурсів?
7. Яке основне завдання Державного обліку вод?
8. Для чого служить Державний водний кадастр?
9. Яка мета і цілі охорони вод від забруднення?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алимов С. І., Рибне господарство України стан і перспективи. Київ : Вища освіта, 2003 р. 336 с.
2. Гринжевський М. В. Аквакультура України Львів : Вільна Україна, 1998. 364 с.
3. Вдовенко Н. М. Державне регулювання розвитку аквакультури в Україні : монографія. Київ : Вітас ЛТД. 2013. 464 с.
4. Вдовенко Н. М. Формування та функціонування Спільної рибної політики Європейського союзу та шляхи її реалізації в Україні : монографія / за ред. д.е.н., проф. Вдовенко Н. М. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 476 с.
5. Іванський А. Й., Сухопара М. Міжнародно-правове регулювання захисту світового океану від забруднення. *Сучасні питання економіки і права*. 2014. № 1. С. 124–129.
7. Інтенсивні технології в аквакультурі: навч. посіб. / Р. В. Кононенко, П. Г. Шевченко, В. М. Кондратюк, І. С. Кононенко. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 410 с.
8. FAO Yearbook. Fishery Statistic. *Capture production*, 2002 V.91/1.-Rome FAO, 2002. 617 p.